

Sveitsiläistä koulutusta, työelämää, ja yhteiskuntaa

Sveitsiläiset sanovat usein, että vain ulkoa tuleva paine muuttaa jotain Sveitsissä. Ajatus vakaudesta liitetään Sveitsin liittovaltioon. Liittoparlamentti joutuu kansanäänestysvoikeuden myötä aina päätöksissään huomioimaan, että päätöksilleen niin äitiyslomasta kuin eläkkeistäkin saadaan kansan tuki. Sveitsissä pätee toinenkin sveitsiläisten sanonta; ”kaikesta päättää lopulta kansa”.

Credit Suisse -pankin vuoden 2019 Global Wealth -raportin mukaan maailmanlaajuisesti henkilöllä on keskimäärin 70 850 dollarin verran omaisuutta ja sveitsiläisellä omaisuutta on eniten, eli keskimäärin 564 650 dol-

larilla. Omaisuudeksi luetaan myös eläkekassaan kertynyt säästö. Raportin mukaan sveitsiläisten asema johtuu Sveitsin frangin vakaudesta ja vahvuudesta dollariin nähden. Toisaalta sveitsiläisistä – suomalaisittain ”vain” – kolmannes on asunnonomistajia. Rikkain 1 prosentti Sveitsissä verovelvollisista omistaa 40 % kaikesta valaliitossa verottajalle ilmoitetusta netto-omaisuudesta, lukematta tässä mukaan eläkekassasäästöjä. Sveitsiläisten jälkeen varakkaimpia ovat yhdysvaltalaiset, japanilaiset ja hollantilaiset.

Sveitsin liittovaltion keskuspankin johtajan Thomas Jordanin mukaan Sveitsin erityisyys sekä valtion kassan vakaus ja peräti ylijäämäisyys selittyvät kansainvälisten konsernien pääkonttoreilla, joiden tulot kolmansien maiden välisestä kaupasta tuovat Sveitsiin verotuloja, matalalla inflaatiolla ja alhaisella korkokannalla sekä työikäisen väestön eläkekassasäästöillä. Lisäksi Sveitsin vientiteollisuus on jo kauan hyötynyt kyllin ostovoimaisista naapurimaista.

Sveitsissäkin koulutus nimetään pienen maan valtiksi. Liittovaltiossa kuitenkin koulutus kuten perhepolitiikan, verotuksen ja sairaanhoidonkin järjestäminen vaihtelee kantoneittain. Liittovaltiossa ei ole yhteistä opetusministeriötä eikä Sveitsissä ole yhtenäiskoulua, kaikille samatasoiset opit antavaa peruskoulua. Kantoneissa opetustoimesta vastaavat kantoninhallitusjäsenet kokoontuvat säännöllisesti linjaamaan Sveitsissä annettavaa opetusta. Liittoparlamentin kansantalous- ja elinkeinoministeri ohjaa ja rahoittaa oppisopimuskenttää ja valtion yliopistoja, kantonien toimiessa hyvin itsenäisesti omien oppilaitostensa suhteen. Nykyisin kuitenkin useat ammattikoulutukset korkeakouluopintojen lisäksi pätevät koko liittovaltiossa.

Suuri maahanmuuttajamäärä on tuonut omat haasteensa. Joka kolmannen Sveitsissä asuvan lapsen ensimmäinen kieli on muu kuin sveitsiläiskieli. Joka neljännellä sveitsiläisellä on jonkin toisenkin maan kansalaisuus.

Perusopetus

Perusopetus ja kaksivuotinen esikoulu on säädetty pakolliseksi koko Sveitsiin. Kotiopetus on sallittu. Valtaosassa kantoneja esikoulu aloitetaan sen vuoden syksyllä, jonka heinäkuun loppuun mennessä lapsi on täyttänyt 4 vuotta. Suuresta vieraskielisten osuudesta johtuen Bernin kaupunki järjestää perheille vapaaehtoisia kielen tukemisen projekteja pienlapsiryhmissä. Zürichin kaupunki selvittää esikouluun tulevan kielitaidon etukäteen ja kielikurssi on niin ikään vapaaehtoinen. Baselin kaupunkikantoni selvittää vuosi ennen lapsen esikoulun alkua lapsen kielitaidon vanhemmille lähetettävällä kyselylomakkeella; kun lapsi ei osaa saksaa riittävästi, tämän tulee ennen neljättä ikävuottaan käydä kielikurssia. Tuon Basel-mallin ulottaminen koko Sveitsiin tuli hyväksytyä liittoparlamentin isossa kamarissa vuonna 2019 ja tulee pienenkin kamarin käsittelyyn. Sveitsiläisittäin ”saksa toisena kielenä” – eli paikalliskielen osalta helpotettua kouluopetusta kuten Suomessa – ei tunneta, vaan Sveitsissä paikallinen kieli toimii kouluissa kuten työelämässäkin sopeuttamisvälineenä.

Perusopetukseen osallistutaan oman kylän koulussa, eli koulun voi vilita vain yksityiskoulujen osalla. Yksityiskoulujen kuukausimaksut ja lou-

naismaksut ovat osin verovähennyskelpoisia. Julkisin varoin kustannettava kouluruokailu puuttuu Sveitsin saksankielisen osan julkisissa kouluissa sekä esikouluissa, mutta italiansankielisessä osassa koululounas kuten julkiset päiväkoditkin tunnetaan jo vuosikymmeniä. Seurakunnat ja rouvasyhdistykset sekä nykyisin osa ravintoloista tarjoavat maksullista koululaislounasta saksankielisissä kunnissa muutamina päivinä viikossa. Kuitenkin Zürich on aloittamassa kattavasti maksullisen koululounaan tarjoamisen.

Lasten on tarkoitus kulkea kävellen esi- ja alakouluunsa ja myös lounaalle kotiinsa, joten vanhemmat näkevät kyläkoulujen säilyttämisen tärkeäksi. Koulumatkaa onkin keskimäärin alle 1,5 kilometriä. Kyyditseminen on kuitenkin Sveitsin laajuisesti lisääntynyt kymmenessä vuodessa 40 % niin että 6–9-vuotiaista saksankielisessä osassa 11 % ja italiansankielisessä osassa 63 % taittaa koulumatkansa perheen autossa (v. 2019). Muutoksen syyksi mainitaan tietynlainen maahanmuutto, eli syyttävä sormi osoittaa akateemisia ja hyvätuloisten expat-perheiden äitejä. Muutamassa Zürichin lähikunnassa on nyt hävitetty parkkipaikat koulujen läheisyydestä ja aloitettu julistekampanja jalankulkemisen eduista ”taksivanhempien” nitistämiseksi. Sveitsiläisiä kasvatusalan ammattilaisia huolettaa, että kyyditsemisellä lasten välinen vuorovaikutus kapenee ja pärjääminen liikenteessä viivästyy.

Tukiopetus annetaan yleensä koulun ulkopuolella muun kuin oman opettajan toimesta. Suomalaisesta näkökulmasta tukiopetuksen järjestäminen lapselle saattaa vaikuttaa hankalalta ja lasta leimaavalta. Kouluterveydenhoitokaan ei ole niin järjestynyttä kuin Suomessa. Vanhemmat etsivät sopivan lastenlääkärin, joka hoitaa rokotukset ja tarkistukset vauvaiästä alkaen. Yleensä kunnat järjestävät koululaisten hampaiden tarkastuksia ja tarkastava hammaslääkäri kehottaa tarpeen vaatiessa vanhempia lähettämään lapsen hammaslääkärille.

Opetussisällöt ja oppimistavoitteet ovat vaihdelleet kunnittain. Vuoden 2006 kansanpäättös liittovaltion yhteisistä perusopetuksen oppisisällöistä ja kunnan velvollisuudesta järjestää koululaisille iltapäiväkerhoja on jakautunut, eli ranskansankielisillä kantoneilla on oma ja 21 saksankielisellä kantonilla oma opetussuunnitelmansa. Kuitenkin vuonna 2011 Sveitsissä saatiin aikaiseksi liittovaltiossa oppimistavoitteet perusopetuksen neljälle oppi-

alueelle. Tuon liittohallituksen suosituksen mukaan ensimmäisenä vieraana kielenä opetetaan kotimaista kieltä ja sen opetus alkaa viimeistään viidennellä luokalla. Nykyisin kuitenkin 14 saksankielistä kantonia opettaa englantia ensimmäisenä vieraana kielenä kolmannelta luokalta alkaen, ja ranska alkaa viidennellä luokalla. Kielivalinnat ovat kussakin koulussa kaikille samat, mutta yläkoulussa saattaa olla mahdollista ottaa vapaaehtoinen lisäkieli kuten espanja tai latina. Ranskankielisissä kantoneissa ensimmäinen vieras kieli on joko englanti tai saksa. Vain italiankielisessä Ticinon kantonissa opetetaan pakollisena kahden sijaan kolme vierasta kieltä.

Koulujen loma-ajat vaihtelevat kunnittain. Lomaviikkojen vuosittainen määrä on suht sama kuin Suomessa ja sveitsiläiskoululaisten kesäloma kestää 4–6 viikkoisena elokuun toiselle viikolle. Sveitsissä syys- ja kevätlomat ovat 2–3 viikkoisia ja helmikuussa on viikon pituinen urheiluloma ja maaseudulla alakoululaisilla saattaa olla marraskuussa viikon ”sadonkorjuuloma”. Alakoulut ovat ottaneet ohjelmaansa kaikille pakollisen uinninopetuksen sekä pyöräilijän liikennekurssin. Koulut järjestävät yleisesti leirikouluja, kunnan opettajien mieltymyksen mukaan joko laskettelua, vaellusta tai pyöräilyä. Vahvemmin reformoidun kirkkokunnan kantoneissa kuten Bernissä reformoituihin kuuluvat nuoret käyvät rippikoulua useamman vuoden ajan koulupäivinä ja viikonloppuisin ja luokan konfirmointi tapahtuu yläkoulun lopulla.

Suomesta poiketen Sveitsissä oppilaat jaetaan yläkouluun eri vaativuuksitasoille. Jako ”Übertritt” kahdelle tasolle tapahtuu kantonista riippuen 4–6 luokalla opettajien toimesta, mutta suurimmissa yläkouluissa on kolmas rinnakkaisluokka mahdollisesti lukioon jatkaville. Tasovalinnassa, joka tapahtuu ilman yhtenäistä testiä, vaikuttaa matematiikan, äidinkielen sekä toisen kotimaisen kielen arvosanat. Lukioon voi siirtyä opettajan suosituksesta ja lukio alkaa yhdeksännen luokan alussa, kuten Bernin kantonissa, tai kaikki lukioon tahtovat suorittavat yhtäläisen testin yhdeksännellä luokalla kuten Zürichin kantonissa.

Yhteisvalinnan kaltaista systeemiä liittovaltiossa ei tunneta, mutta nykyisin nettiympäristössä on kantonien opetustoimien laatimia alustoja nuorten ammattivalintojen tueksi. Jotka eivät ole menossa lukioon, keskittyvät

oppisopimuspaikan hankintaan. Kahdeksannen luokan lopulla äidinkielen tunnilla laaditaan ensimmäiset hakemukset työnantajille, ja hakijat käyvät soveltuvuustesteissä sekä kokeilemassa oppimista työpaikoilla. Zürichin kantonin koulutustoimen mukaan nykyisin oppisopimuspaikka ei enää varmistu jo yhdeksännen luokan syksyllä, kuten aiempina vuosina valtaosalle hakijoista, vaan hakuaika on pidentynyt. Perusopetuksesta pääsevistä keskimäärin 9 % ei jatka heti mihinkään koulutukseen ja 12 % siirtyy kymppiluokalle tai harjoitteluun.

Oppisopimus

Saksankielisissä maissa oppisopimuksella on vuosisataiset perinteet. Koulutusta antavat yritykset sekä julkinen sektori. Työnantajalla tulee olla erityinen, yleensä alan mestaritutkinnon suorittanut tai muutoin pätevä henkilö ohjaamaan oppisopimuslaisiaan. Näyttötutkinnot ovat kunkin alan työnantajapuolen laatimia. Oppisopimus kestää perinteisesti 3 vuotta, mutta on myös 2- ja 4-vuotisia sopimuksia. Oppisopimus katsotaan työsuhteeksi ja sitä säätelee valtion ja kantonin työlaki sekä liittovaltion asetukset.

Sveitsissä asuvista nuorista n. 68 % kouluttautuu oppisopimuksella. Vallittavana on 115 eri ammattia. Työnantajat voivat ilmoittaa avoimeksi tulevat oppisopimuspaikkansa sivustolla www.berufsberatung.ch noin vuosi ennen koulutuksen alkua. Nuoret suosivat erityisesti toimisto- ja myyntityötä, IT-asennus- ja ohjelmointityötä sekä hoitoalaa. Zürichin kantonin, uhkaavassa teknologia-ammattilaispulassa, järjestämä kysely paljastaa, että 75 % tytöistä valitsee huolimatta 115 vaihtoehdosta ammattinsa keskimäärin vain 14 oppisopimusnimikkeen joukosta. Korkeakouluissa insinööriksi tai tekniikkaa opiskelevista vain 6,5 % on naispuolisia. Pojilla oppisopimusnäkö on laajempi; 75 % pojista valitsee 36 ammatin joukosta mutta pitää niin ikään mieleisimpänä toimisto- tai myyntityötä.

Työnantaja sitoutuu kouluttamiseen ja valitsee koulutettavansa seulalla. Sveitsin saksankielisessä osassa n. 60 % yhdeksännen luokan päättävistä siirtyy suoraan oppisopimukselle, joka alkaa yleensä elokuussa. Kaksivuotinen koulutus tarjoaa niukasti jatkokoulutusmahdollisuuksia, mutta nelivuoti-

sen koulutuksen aikana voi yleissivistävillä lisäkursseilla hankkia kypsyys-
ammattikorkeapintoja varten. Työnantaja maksaa oppisopimuksen
ajalta kuukausipalkkaa (CHF 600–1400). Palkka nousee koulutusvuosien
myötä. Yleensä koulutettava käy kahtena viikonpäivänä erityisessä oppiso-
pimusta tekevien teoriakoulutuskeskuksessa. Perusopetuksen tason vaihte-
levuudesta johtuen esimerkiksi Bernin kantonissa IT-alalla ensimmäinen
oppisopimusvuosi saattaa olla melkein täysin luokkaopetusta. Myös esim.
kondiittoriksi koulutettaville on ryhdytty yrityksissä saatavan opin moni-
puolistamiseksi ja yhtenäistämiseksi antamaan ammattiopetusta luokissa.
Oppisopimuksessa keskeyttää tai näyttötutkinnoissa reputtaa keskimäärin
noin neljännes koulutettavista.

Työnantajalle liittovaltiolta tuleva kouluttamispalkkio vaihtelee amma-
teittain. Oppisopimuslainen saa vuosittain vähintään viisi viikkoa palkal-
lista lomaa, mutta osa kouluttajista myöntää lisälomapäiviä. Liittovaltion
selvityksen mukaan työnantajalle taloudellisesti kannattavinta on kouluttaa
suorittavaan työhön ja kannattamattominta perehdyttämistä vaativaan kuten
IT-alalle, erityisesti kun nuori nelivuotisen oppisopimuksen aikana suorittaa
ammattikorkeaan vaadittavia yleissivistäviä opintoja työviikon aikana. Tuon
ammattikorkeakypsyys (BM, Berufsmatura) hankkii n. 11 % valaliiton
nuorista. Sen voi hankkia myös oppisopimuksen jälkeen maksullisella koko-
päiväisellä opiskelulla. Pelkkä oppisopimus ei siis anna ammattikorkeakyp-
syyttä kuten suomalainen ammattiopisto. Viime aikoina, koska työnantajat
ovat suhtautuneet nihkeästi BM-kurssin suorittamiseen oppisopimuksessa,
myös koska nuori koulutettuna työskentelyn sijaan jatkaakin opintoihin,
Sveitsin liittohallituksen kansantalous- ja elinkeinoministeriössä on ryhdytty
suunnittelemaan uusia tapoja ammattikorkeakypsyys hankintaan.

Koulutustasossa on eroa kantasveitsiläisten ja maahanmuuttajien nuor-
ten välillä. Joko perusopetuksen päättötodistuksen tai toisen asteen am-
mattitutkinnon hankkii Sveitsin kansalaisuuden omaavista nuorista 94 % ja
2,1 miljoonaisen ulkomaalaisväestön Sveitsissä syntyneistä nuorista 87 %
(v. 2018), mutta alaikäisenä Sveitsiin muuttaneista nuorista neljännes jää
ilman noita perustutkintoja. Sveitsin opettajajärjestön pitkäaikaisen pu-
heenjohtajan herra Zempin mukaan sveitsiläisellä koululla on kaksi suurta

heikkoutta: epätasa-arvo koulu-uran alussa lapsen kielellisen kehittymättömyyden takia ja ettei koulussa tueta heikommin menestyviä.

Opiskelu

Ranskankielisellä alueella lukion aloittaa noin 37 %, Genevessä yli 40 %, ja saksankielisten alueella 21 % nuorista, mutta koska keskimäärin noin joka viides lukiolainen keskeyttää, Sveitsissä noin 21 % nuorista käy lukion. Lukio käydään yleensä kotikantonissa, sillä lukion käymiseen toisessa kantonissa tarvitaan kotikantonin lupa. Lukion käymiseen kotoa käsin naapurivaltion puolella ei tarvita kotikantonin lupaa, eli Bodenjärven rannalla saksalaisessa Konstanzin kaupungissa 10 % lukiolaisista tulee Sveitsistä. Sveitsin Tiedeakatemiaan puheenjohtajan mukaan Sveitsissä olisi haudattava poliittinen päätös suppeasta lukiolaisuudesta ja kasvatettava osuutta 30 prosenttiin, koska Sveitsissä on pulaa myös akateemisista. Onhan sveitsiläisten yliopistojen opettajakunnassa ja sairaaloiden ylilääkäreistä suurin osa työikäisenä ulkomailta muuttaneita.

Sveitsissä toisella asteella on myös yleissivistäviä eri alan opintoihin valmistelevia kouluja (Fachmittelschule), joissa opiskelee n. 9 % nuorista ja joista voi siirtyä lukioon tai jatkaa eri aloille ammattiopistoon (Fachschule) tai ammattikorkeaan (Fachhochschule). Lukiosta ja yleissivistävästä koulusta käytetään nimitystä kantoninkoulu (Kantoschule).

Nuorista noin 14 % käy ammattikorkean ja noin 12 % suorittaa yliopistotutkinnon. Sveitsissä kolmannen asteen korkeakoulututkinnon omaavien osuutta nosti luokanopettaja- ja esikoulunopettajakoulutuksen siirtäminen toiselta asteelta opistosta kolmivuotisiin pedagogia-ammattikorkeakouluihin 2000-luvun alkuvuosina. Pedagogia-ammattikorkeaan ei vaadita lukiotutkintoa ja ammattikorkea-kypsyyden voi korvata minkä vaan kahden oppisopimustutkinnon suorittaminen. Pääsyvaatimukset korkeakouluihin vaihtelevat kantoneittain. Sveitsissä ammattikorkean suorittaneita väliin nimitetään, suomalaista ehkäpä hiukan harhaanjohtavasti, akateemiseksi ja mainitaan esikoulunopettaja-ammatin tai kättilöksi opiskelun ”akatemisointuneen”.

Lukuvuosismaksut yliopistossa ja ammattikorkeassa ovat kantonista riippuen Sveitsissä vakinaisesti asuville € 1400–3 600 ja ulkomaisille tutkinto-opiskelijoille yleensä kaksinkertaiset. Ammattikorkeat ja yliopistot ovat kantonien alaisuudessa, mutta ETH Zürich ja ETH Lausanne ovat kansainvälisestikin arvostettuja liittovaltion yliopistoja. Sveitsi kuuluu 34 eurooppalaisen maan opiskelua, nuorisotoimintaa ja urheilua tukevaan Erasmus-ohjelmaan ja vastaanottaa vaihto-opiskelijoita enemmän kuin sveitsiläisiä lähtee opiskelijavaihtoon. Liittovaltio on allekirjoittanut tutkintojen vertailtavuutta parantavan Barcelona-sopimuksen ja on jäsen EU:n Horizon-tutkimusyhteistyössä. Barcelona-sopimuksen solmimisen jälkeen sveitsiläinen nelivuotinen tutkinto ”lizenziat” (lic. oec. / lic. phil. / lic. phil. hist., ym.) laajentui yhdellä opiskeluvuodella, joten nykyisin korkeampi yliopistotutkinto on ”master”.

Kantasveitsiläisten lapsista lukion aloittaa suhteellisesti useimmin ne jotka ovat syntyneet ulkomailta, kun taas maahanmuuttajien lapsista harvimminkin lukioon menevät ulkomailta syntyneet. Sveitsissä sanotaan vanhempien asenteiden vaikuttavan vahvasti lapsen ammatinvalinnassa. Koulutetun työvoiman takaamiseksi liittohallituksen ministeriössä on esitetty kantoneille ammattikorkeakouluille säädetyn opiskelijoiden yläikärajan nostoa 35 vuodesta 40 vuoteen, jotta korkeammin koulutetun väen osuus kasvaisi ja uudelleen koulutautuminen helpottuu.

Perhetuet

Perhetuetkin vaihtelevat kantoneittain. Sveitsin valaliiton liittyttyä pakollisen referendumäänestyksen hyväksynnällä Yhdistyneisiin Kansakuntiin vuonna 2002, YK kehotti Sveitsin hallitusta vahvistamaan sukupuolten välistä tasa-arvoa ja murtamaan stereotyyppistä perhemallia. YK-jäsenyyden myötä Sveitsissä kuin ulkoisesta paineesta seurasi esityksiä työn ja perheen yhdistämisen helpottamiseksi. Liittohallitus sai vuonna 2004 kansan suostumuksen laille palkallisesta äitiyslomasta. Äitiysloma on minimissään 14 viikkoa, jolta ajalta maksetaan 80 % palkasta. Useat työnantajat tarjoavat tuota pidemmän äitiysloman. Laki ei tunne hoitovapaata eikä kodinhoi-

dontukea. Syksyllä 2019 liittoparlamentti hyväksyi lain kaksiviikkoisesta palkallisesta isyyslomasta, mutta laki tulee nimien keruulla aikaansaatuun ehdollistavaan referendumi-kansanäänestykseen.

Suurella työnantajalla kuten sairaala, yliopisto, ministeriö, lääketehdas, on ollut päiväkotitöntekijöidensä lapsille. Liittovaltio alkoi vuonna 2004 myöntää rahaa päiväkotien ja koululaisten lounasruokailujen perustamiseen, mutta asenne äitien ansiotyötä kohtaan vaihtelee ja osa starttirahasta jäi käyttämättä. Liittohallituksen puoltama kansanaloite, että kantoneille tulee päivähoidon järjestämisvastuu ja seimipaikkojen riittävyys taataan, sai sveitsiläisten kannatuksen vuonna 2013 mutta kaatui kantonien määränemmistöllä, katolisten pienten sisämaan kantonien vastustukseen. Zürichin kantonin kansanäänestyksessä hylättiin keväällä 2017 kantontason kansanaloite, joka esitti kaikkien kantonissa toimivien päiväkotien päivämaksun pienentämistä vanhempien tuloista riippuen CHF 20–120 määräiseksi ja yhteiskunnan subventoivan hoitokuluja. Perhe saatetaan yhä nähdä yksityisasiaksi.

Kouluruokailun puuttumiseen liittyvä koulujen sulkeminen lounasajaksi ja yhteisverotuksen jyrkkä progressio heikentävät osaltaan yhä edelleen Sveitsissä naisten osallistumista työmarkkinoille. Toisaalta Sveitsi kärsii koulutetun työvoiman puutteesta. Ensimmäisen lapsen synnyttyä neljä viidestä äidistä jättää ansiotyön kokonaan joiksikin vuosiksi. Kouluikäisten äideistä 12 % tekee kokopäivätyötä mutta 80 % on työelämässä. Siis osa-aikatyö on hyvin yleistä naisilla. Valtion starttirahalla on kuitenkin luotu n. 16 000 yksityistä päiväkotipaikkaa ja äitien työssäkäynti on yleistynyt. 36 % Sveitsissä asuvista perheistä laittaa lapsensa päivähoitoon tai maksullisiin iltpäiväkerhoihin tai koululaislounaille (v. 2019). Neuenburgin (ransk. Neuchâtel) yliopiston tutkimuksen (v. 2019) mukaan naisten uran sirpaleisuudella Sveitsin kansantalous menettää vuosittain CHF 800 miljoonaa (€ 720 milj.), ja jo kolmanneksen lisäys päivähoitopaikkojen määrään lisäisi verotuloa enemmän kuin nuo lisäpaikat maksavat yhteiskunnalle.

Liittoparlamentti korotti vuonna 2019 valtionverotuksen lapsivähennyksen määrää. Myös päivähoitomaksuja voi vähentää valtionverotuksessa. Liittohallitus ilmoittaa verohelpotuksin tavoiteltavan, että kodeista vapau-

tuisi työvoimaksi vuosittain 2 500 täysipäiväisesti työskentelevän henkilön verran. Vapautus ei koske vain äitejä, sillä yleistyneessä sveitsiläismallissa vanhemmista molemmat tekevät osa-aikatyötä ja isovanhemmat kaitsevat lapsia muutamana päivänä viikossa hoitokulujen minimoimiseksi. Liittovaltion tilastokeskuksen vuonna 2019 julkistaman tutkimuksen mukaan joka kolmannessa perheessä isovanhemmat hoitavat lapsia ainakin yhtenä viikopäivänä ja yleensä enemmän kuin 20 tuntia viikoittain. Samassa tutkimuksessa 56 % sveitsiläisistä kokee, että isovanhempien tuleekin hoitaa lapsenlapsiaan näiden vanhempien ollessa estyneitä.

Lapsista saatavat vähennykset vaihtelevat kantoneittain, mutta valtionverotuksessa vähennykset ovat kaikille samat. Puolisoiden yhteisverotuksessa vähennykset tehdään puolisoitten yhteenlasketusta tulosta. Myös kantonin verotuksessa päivähoitomaksuja voi vähentää tulosta. Päivähoitomaksujen vähennyksen lisäksi kantonit myöntävät palveluseteljä päiväkotihoidon hankintaan.

Kantonienkin verotuksessa perheellisen tulosta tehtävä lapsivähennys on suurentunut vuodesta 2005; kantonien verotuksessa lapsivähennys on nyt melkein kaksinkertainen ja perheellisten verotus on keventynyt. Suurimmat lapsikohtaiset vähennykset ilman hoitokuluvähennystä ovat Zugin kantonissa ja Ticinon kantonissa, johon verrattuna Bernin kantonin myöntämä lapsivähennys on puolikas. Kaksilapsinen aviopari yhteisellä CHF 100 000 vuotuisella bruttoansiolla maksaa kunnallis- ja kantoniveroja Bernissä CHF 10 000 sijaan nykyisin CHF 8 500, Zürichin kantonissa CHF 6 800 sijaan CHF 4 700 ja Zugin kantonissa CHF 3 500 sijaan enää CHF 800 (v. 2019). Tuolla tulollaan puoliset maksavat valtionveroa CHF 90, kun vuonna 2005 valtionveroa peritiin CHF 900.

Lapsilisän sekä opintorahan minimimäärä on määritelty liittovaltion lailla. Lapsilisän minimi on CHF 200 (v. 2020) ja kantonit saattavat maksaa tuota enemmän lapsilisää. Kantonit maksavat lapsilisät (Kinderzulage) ansiotyössä olevalle vanhemmalle verottomana palkanlisänä työnantaja kautta, ja jotkut työnantajat kasvattavat lapsilisän määrää omasta pussistaan. Nykyisin myös yrittäjillä ja työelämän ulkopuolella olevilla yksinhuoltajilla on mahdollisuus lapsilisään. Lapsilisää maksetaan lapsen 16 vuoden ikään

saakka, ja opiskelevien nuorten vanhemmat sekä oppisopimuslaisen vanhemmat saavat kantonilta lapsilisän jatkeena opintorahaa (Ausbildungszulage) lapsen valmistumiseen tai enintään opiskelevan 25 vuoden ikään saakka, niin ikään palkan yhteydessä. Lakisääteinen opintoraha on CHF 250, mutta esimerkiksi Bernin kantonin maksaa CHF 290/kk täydeltä vuodelta. Vähävaraisempien vanhempien opiskelevalle lapselle kantonin saattaa myöntää lisäksi rahatukena ns. stipendin tai tukea vuokra-asumiseen. Opiskelevasta tai oppisopimuksella olevasta nuoresta saa myös lapsivähennyksen 25 vuoden ikään saakka. Opiskelijavähennyksen maksimi on suurin Ticinon kantonissa mutta Bernin kantonissa vain puolet ticinolaisesta tasosta. Verotuksessa voi vähentää tulosta myös varattoman täysi-ikäisen perheenjäsenen, kuten työttömän jälkeläisensä, tukemista.

Toimeentulotukea saa 3,2 % Sveitsissä asuvista (v. 2019). Mitä suurempi kunta, sitä suurempi osa asukkaista on toimeentulotuen tarpeessa. Kantasveitsiläisistä 3,3 % ja maahanmuuttajista 5,6 % täyttää köyhyyskriteerit. Toimeentulotukea saaneen taloudellisen tilanteen kohennuttua kunta voi vaatia tuen takaisinmaksua. Myös perikunta saattaa joutua maksamaan perinnöstä edesmenneelle maksetun toimeentulotuen tai kansaneläkkeen lisäosana vanhainkodissa asumiseen myönnetyn tuen tai edesmenneen otettaman lainavelan.

Asumistuki on osa kunnan toimeentulotukea tai kansaneläkekassan lisäosana myöntämää tukea (Ergänzungsleistung) hoitokotiasumisen maksuihin. Tukiraha tulee liittovaltiolta. Koska liittovaltio ilmoittaa neljännesvuosittain vuokra-asuntosijoittamiselle korkokannan ”Referenzzinssatz”, jonka muutoksesta vuokria voi korottaa tai vuokralainen voi vaatia vuokranlaskua, useat kunnat vaativat, että toimeentulotuen saaja anoo vuokranalennukset heti kun mahdollista. Kansaneläkkeen lisäosan maksatus vanhainkotiasumisen kattamiseksi on yleistynyt vahvasti viime vuosina. Sveitsissä hoitolaitos asumisen hinta vaihtelee suuresti kantoneittain, mutta keskimääräinen kuukausihinta on CHF 5 130 (v. 2018), jonka lisäksi tulevat kulut aterioista ja lääkinnällisestä hoidosta.

Myös vanhainkodissa saatavaa hoitoa korvaa pakollinen yksityinen sairausvakuutus. Kantonin myöntää asukkaalleen tukea myös pakollisen sairaus-

vakuutusmaksun maksuun. Tuo anomus tehdään veroilmoituksella, eikä tuota tukea tule maksaa takaisin.

Sveitsiläinen kansaneläke

Kansaneläkkeen (AHV) ja invalidieläkkeen (IV) perusteet on säännelty liittovaltion lailla yhtäläisiksi. Naisten kansaneläkeikä on 64 vuotta, miehillä 65 vuotta. Kansaneläke maksetaan eläkeläisen muista tuloista riippumatta jokaiselle, mutta avioparille kansaneläke on yhteinen; pari saa 1,5 kertaisesti naimattoman kansaneläkettä vastaavan määrän. Eläkkeen suuruus riippuu työvuosista ja ansioiden suuruudesta; mitä enemmän on maksanut kansaneläkemaksuja, sitä korkeampi kansaneläke. Kuitenkin vuosiansion saavuttaessa tietyn rajan kansaneläkemaksu ei enää kasvata kansaneläkettä, ja tuo raja ylittyy n. kymmenyksellä AHV-maksua maksavista. Sveitsiläisestä yhteisverotuksesta johtuen avioliiton aikana kertyneet eläkesäästöt ovat yhteisiä, eli puolison maksamat kansaneläkemaksut kattavat työelämän ulkopuolella olevan puolison. Vähimmillään kansaneläke on CHF 1 185/kk. Jos puolisoiden kansaneläke olisi tuo määrä puolitoistakertaisena, parille maksetaan vähimmäismäärä kaksinkertaisena. Ne äidit, jotka ovat Sveitsissä hoitaneet lapsiaan kotona, voivat saada kansaneläkkeeseen korotusta. Myös omaistansa hoitanut voi saada korotettua kansaneläkettä. Vammaisen perheenjäsenen ympärivuorokautiseen kotihoitoon voi anoa tukea yleisestä invalidivakuutuskassasta sekä kansaneläkekassasta.

Työelämän tauon ajalta, kun naimaton henkilö tai kumpikaan puolisoista ei maksa kansaneläkemaksua tulostaan kalenterivuoden aikana, tulee AHV/IV-maksu suorittaa vähintään CHF 482 suuruisena (v. 2019) itse jotta invalidivakuutus pysyy voimassa. Vähimmäismaksu nousee omaisuuden määrän myötä. Ennen Sveitsin liittymistä Euroopan unionin henkilöiden vapaan liikkuvuuden sopimukseen, pystyi ulkomailla asuva sveitsiläinen säilyttämään sveitsiläisen kansaneläkeoikeutensa maksamalla vähimmäismaksun, mutta nykyisin ulkosveitsiläisiä EU:n ja ETA:n alueella koskee EU:n sosiaaliturva-asetus.

Terveyshuolto ja sairaanhoito

Sveitsiläinen hoitoverkosto on tiheä, koostuen yhtiötetyistä julkisista ja yksityisistä toimijoista. Vuosien saatossa sairaanhoitosysteemistä on kehittynyt maailman kallein: asukasta kohden vuodessa CHF 10 500 (lähde: liittoministeriö 2018). Tuohon summaan ei sisälly osuutta sosiaalihuollon palveluiden kuluista. Henkilökohtaisen sairausvakuutuksen hankkiminen on säädetty pakolliseksi kuntien vastuiden noustua vuonna 1996. Yksityisiä sairausvakuutusasioita on 58. Vakuutusmaksut vaihtelevat asuinkantonin ja asiakkaan iän ja sukupuolen mukaan. Kunnat kontrolloivat, että asukkaillaan on sairausvakuutus. Asiakkaiden omavastuuosuudet ja asiakkaiden sairausvakuutusmaksujen maksama (CHF 18,5 mrd. + 28 mrd.) kustantaa yli puolet Sveitsin sairaanhoidosta ja verovaroin katettava osuus on pienin maailmassa.

Asiakas valitsee omalääkäriinsä (Hausarzt) seudun yksityislääkäreistä ja omalääkäri lähettää erikoissairaanhoidon yksityisille valikoimilleen palveluntuottajille tai aluesairaalaan. Sveitsiläissairaaloista suurin osa on kantonien yhtiötettyjä keskus- ja aluesairaaloita. Lääkärivastaanotot ovat yleensä yhden lääkärin toimitiloja, mutta yhteisvastaanotot ovat yleistymässä, myös koska nykyisin noin 60 % Sveitsissä toimivista lääkäreistä tekee osa-aikatyötä. Päivystyksestä viikonloppuisin ja iltaisin huolehtivat seudun yksityislääkärit vuorollaan, mutta ambulanssikuljetukset ohjautuvat julkisiin sairaaloihin.

Sveitsi on pohjoismaalaisittain jäljessä sähköisissä palveluissa, joten sähköinen ajanvaraus on mahdollinen vain 5 prosentissa lääkärivastaanotoista (v. 2019). Sähköisiä reseptejä ei ole käytössä, vaan lääkärit myyvät lääkkeet vastaanotoillaan. Sairausvakuutuksen korvauksen piiriin kuuluvan lääkkeen tai palvelun hinta on saattanut vaihdella lääkäreittäin. Liittohallituksen sisäministeriö toivoo sähköisten palvelujen ja digitalisaation etujen tuovan kuluhelpotusta, mutta lääkärrikunta ei ole ollut innokas luomaan sähköisiä potilastietoja ja politikoilta on puuttunut yksimielisyys säätää vuosikymmenen vireillä ollut liittovaltion laki elektroniseen tunnistautumiseen. Kismaa aiheuttaa tunnistautumisen järjestäjätaho; tulisiko tunnistautumista yritysten vai yhteiskunnan palvelun kautta. Sveitsissä pankkien asiakkaista vain kol-

mannes käyttää pankin sähköisiä palveluja ja tuosta määrästä puolet hoitaa tiliasiansa säännöllisesti netissä (v. 2019). Verotuksessa tunnistautuminen onnistuu kantonien omilla menetelmillä, joten kantonit sairaanhoitoa rahoittavina vaativat liittovaltiolta sähköisen tunnistautumisen yhteiskunnan palveluna, tai tunnistautumiseen syntyy kantonien kirjavuus. Itä-Sveitsi on pioneerinä sveitsiläisessä e-government-kehityksessä.

Aikuisen sairausvakuutuksen perusosa maksaa kantonista riippuen CHF 380–400 kuukaudessa, mutta alaikäisestä maksu on puolet tuosta. Eli vakuutusmaksu on tuloista riippumaton. Saman kantonin alueelle voi olla kolmekin eri tariffialuetta, eli vuodessa maksu voi olla satoja euroja enemmän kuin naapurikuntalaisella samalla profiililla. Perusvakuutus ei korvaa toisessa kantonissa hankittua hoitoa, vaikka liittovaltion sairausvakuutuslain mukaan hoito toisessa kantonissa on sallittua, vaan vakuutusyritys saattaa myöntää anomuksesta lisävakuutuksia. Noin yleensä vakuutuksen hinnaksi aikuiselle muodostuu yli CHF 400 kuukaudessa. Kassoja voi myös kilpailuttaa. Vakuutukseen voi liittää tapaturmavakuutuksen, mutta sellaisen saa yleensä työsuhteessa sotu-maksuja maksamalla. Vuotuisen sairausvakuutuksen omavastuun CHF 300 täytyttyä sairausvakuutus korvaa n. 90 % kuluista. Asiakas voi säästää kuukausimaksuista nostamalla omavastuuosuuden enimmillään CHF 2 500 suuruiseksi, jota mahdollisuutta käyttää itsensä ilmeisen terveeksi tunteva 56 % asiakkaista. Alaikäisille ei ole omavastuuta, mutta sairausvakuutus ei korvaa hammashoitoa lapsillekaan.

Sairausvakuutus kuuluu sveitsiläisten suurimpiin huolenaiheisiin. Suurin huoli Credit Suisse -pankin kartoituksessa on vanhustenhoidon kalleus (v. 2019). Sairausvakuutusmaksut ovat nousseet 3–5 prosenttia vuosittain sitten sairausvakuutuksen säätämisen pakolliseksi. Lain mukaan perusvakuutus saa viedä enintään 8 % kotitalouden nettotuloista, mutta vie nykyisin keskimäärin 11 % (v. 2019), ja liittoministeriö ennustaa sairausvakuutusmaksujen vievän vuonna 2025 noin 15 % kotitalouden nettotuloista. Vähävaraiset voivat anoa kantonilta tukea pakollisiin sairausvakuutusmaksuihinsa. Tuosta hyötyy nykyisin 27 % Sveitsissä asuvista ja tuohon liittovaltio jakaa vuosittain CHF 2,8 miljardia sekä kantonit lisäksi CHF 1,9 miljardia (v. 2019).

Liittohallituksen sisä- ja sosiaaliministeri esittää kantoneille hyvin hajanaisen ja läpinäkymättömän sairaanhoitosysteemin rationalisointia ja yhteistyötä yli kantoninrajojen, asiakkaiden ylihoitamisen estämistä sekä lasten vapauttamista sairausvakuutusmaksusta. Pari pienempää kantonia onkin ryhtynyt laajentamaan sairaanhoitopiirejä yli kantoninrajojen. Viime aikoina sveitsiläismediassa mm. Neue Zürcher Zeitung -sanomalehti on esitellyt pohjoismaisten sairaanhoitosysteemien tehokkuutta, laatua, korkeaa sähköisten palvelujen osuutta ja kustannusrakennetta.

Työskentelyä ja työeläkettä

Kaikkia työsuhteita määrittää liittovaltion työlaki, ja lisäksi on alakohtaisia työehtoja ja palkkaussopimuksia. Työsopimukset solmitaan Sveitsissä yleensä vakinaiseksi. Täysi viikkotyöaika on 40–45 tuntia, eli pidempi kuin Suomessa. Lainmukainen jatkuvan viikkotyön maksimi on 45 tuntia. Työaikasäännökset saattavat joustaa työpaikkakohtaisesti henkilön ansaitessa yli CHF 120 000 vuodessa, mutta liittovaltion säätämä maksimivuosityöaika on sitova. Vuosiloma on vähintään neljä viikkoa 20–49-vuotiaille ja viisi viikkoa 50 täyttäneille, mutta useat työnantajat työvoimasta kilpaillessaan tarjoavat tuota pidempää vuosilomaa. Palkantarkistukset ja minimipalkat sovitaan yleissopimuksen (GAV-sopimus) piirissä suurilla aloilla kuten rakennusteollisuudessa, kaupassa, hotelli- ja ravitsemusalalla, aina työnantajien ja työntekijäliittojen kesken. GAV-sopimusten piirissä on puolet kaikista palkansaaajista. Muutoin palkkauksesta sovitaan yrityksissä tai julkisella puolen alan järjestöjen kesken.

Vuonna 2014 liittovaltiotason kansanäänestys ei hyväksynyt kansanaloitetta yhtäläisestä minimipalkasta, vaan vastustajat perustelivat, ettei yleissopimuksen ulkopuolella tule kouluttamattomille ja kielitaidottomille kuulua sama palkka kuin alalle koulutetuille. Tuon jälkeen kantonit ryhtyivät säätämään omia minimipalkkalakejaan, sillä ilmoituksensa mukaan haluavat varmistaa, että työntekijät elävät palkallaan eivätkä tarvitse toimeentulotukea. Nykyisin minimipalkat määrittää GAV-sopimus tai kantonin työlaki. Noin esimerkiksi Neuenburgin kantonissa minimituntipalkka on CHF 20 (2019).

Yleisesti ottaen Sveitsin julkisen puolen palkat ovat korkeammat kuin yksityisellä. Luvanvaraiset alat kuten hoitoala, juristin työ ja opetustyö vaativat tutkinnon tunnustamista siirryttäessä työhön toiseen kantoniin. Noin esimerkiksi opettajat hyväksyttävät koulutuksensa kantonin hallituksen alaisessa kouluvirastossa. Hoitoalan tutkinnot hyväksyy Sveitsin Punainen Risti.

Sveitsin liittoministeriön tilastojen mukaan 30 prosentilla palkkatyötä tekevästä on joko vähintään CHF 120 000 suuruinen vuosipalkka tai korkea-koulututkinto (v. 2019). Hyväpalkkaisimmat ihmiset asuvat Zürichin sekä Genève'n seuduilla. Korkeakoulutettujen osuutta nostaa, että EU:n alueelta tulleesta työvoimasta 62 prosentilla on korkeakoulututkinto. Toisaalta joka kymmenes Sveitsin työmarkkinoilla oleva, eli noin 500 000 henkilöä, on ilman mitään toisenkaan asteen tutkintoa. Vuonna 2019 kartoituksen mukaan Sveitsissä työskentelee noin 356 000 sellaista osa-aikatyötä tekevää, joka tahtoi tehdä pidempää tai täyttä työviikkoa, ja työttömien lisäksi 243 000 henkilöä tahtoi työmarkkinoille. Alityöllistettyjen osuus on Sveitsissä 7 %, kun taas Italiassa 2,5 % työikäisistä.

Sveitsissä maksetaan yleensä 13. kuukauden palkka vuoden loppupuoliskolla. Tuolloin ei makseta lapsilisää eikä muita lisä.

Sveitsissä työnantaja pidättää palkasta pakollisia maksuja mutta veronsa kukin tilittää itse. Oleskeluluvalla maassa asuvalta vero voidaan periä suoraan palkasta. Pakollisina maksuina bruttopalkasta pidätetään kansaneläke- ja invalidivakuutukseen (AHV+IV) 5,275 % sekä työeläkekassaan (2. Säule) 3,4–11,5 %, eli maksu on suurempi iäkkäämmällä. Työeläkettä kertyy lain mukaan vuosipalkan ylittäessä CHF 21 150. Lisäksi peritään pakollisina bruttopalkan 1,1 % suuruinen osa valtion työttömyysvakuutusrahastoon ja tapaturmavakuutukseen alasta riippuen 1–1,2 %. Nuo kaikki pakolliset maksut lankeavat sekä työntekijälle että työnantajalle samansuuruisina. Noihin pidätyksiin työntekijän bruttopalkasta menee n. 10–18 %, ja lisäksi palkasta saatetaan periä kantonikohtaisia maksuja tai maksu vapaaehtoiseen irtisanottujen tukikassaan.

Naisten eläkeikä on osalla työeläkekassoista miesten lailla 65 vuotta mutta kansaneläkkeen osalla 64 vuotta. Työeläkesäännöt vaihtelevat Sveitsis-

sä kassoittain ja työnantajittain. Työeläketurvaansa voi nostaa maksamalla lisämaksuja kassaan, mihin motivoi työeläkkeen katsominen säästökäsi. Työeläkesäästönsä voi eläkkeelle jäädessään nostaa pääomana tililleen tai ottaa kuukausieläkkeenä. Jo ennen eläkeikää työeläkepääomastaan voi nostaa osan omaan käyttöön tulevan asunnon tai yrityksensä hankintaan. Miinus-koron aikana eläkekassat ovat suhtautuneet positiivisesti varhaiseläkkeelle jäävien ja asunnonhankijoiden pääomanostoihin.

Puolisoiden yhteisverotukseen liittyen avioeron sattuessa avioliiton aikana kertyneet työeläke- ja vapaaehtoiset eläkekertymät lasketaan yhteen ja jaetaan puolisoitten kesken, ja vähemmän eläkettä kerryttäneen puolison eläkekassaan siirretään tasausta. Sveitsissä on yleistä, että paremmin ansaitseva maksaa elatusmaksua tulotasonsa mukaan lasten lisäksi myös kotona lastenhoidossa olevalle ex-puolisolle.

Työttömyysturva

Irtisanomisaika on määritelty työsopimukseen sekä työlailla. Työsopimuksen irtisanomiseen ei Sveitsissä vaadita perustelua. Työsuhde-erimielisyyksiä ratkovat kantonien Bezirk-piirit, joista on valitusoikeus kantoni-oikeuteen ja sieltä edelleen Sveitsin liittovaltion korkeimpaan oikeuteen Lausanneen. Työntekijän sairastuminen irtisanomisaikana pidentää lain mukaan palkallista irtisanomisaikaa sairausloman verran. Lakkoulu on Sveitsissä ylen harvinaista. Sveitsiläisillä ammattiliitoilla on lakkokassa, ja työpaikkakohtaisia ulosmarseja tapahtuu silloin tällöin.

Työttömäksi rekisteröityjä Sveitsin työvoimasta on 2,3 % (lokakuu 2019). Vaikka työttömyys on suhteellisen matalana, matkailussa sekä ravitsemusalalla ja luovilla aloilla työttömyys nousee väliin kahdeksaan prosenttiin. Sveitsissä työvoimatoimistot ovat kantonin alaisia ja palvelevat vain työttömiä ja työnantajia. Työtön saa kurssitusta hakemusten laadintaan ja on velvollinen lähettämään hakemuksiaan säännöllisesti. Työttömyyskorvausta voi saada vasta oltuaan työelämässä. Noin kaikki työttömät eivät rekisteröidy eivätkä kaikki työttömät nuoret ole tilastoissa työttömiä. Kaikki työttömyyskorvaukset Sveitsissä maksaa valtion työttömyysvakuutusra-

hasto. Korvaus alussa on perhesuhteista riippuen 70–80 % viimeisen työsuhteen keskipalkasta ja pienenee 17. työttömyyskuukauden jälkeen. Alle 25-vuotias voi saada ansiosidonnaista työttömyyskorvausta 200 työpäivän ajan, tuota vanhemmat 400 työpäivältä, ja 55 vuotta täyttänyt 520 työpäivän ajan.

lakkäänpien työttömyysaste on noussut vääjäämättä. 60–65 vuotiaiden toimeentulotuen saajien määrä on liittoministeriön mukaan noussut 47 % vuodesta 2011. 60 täyttänyt työtön saattaa joutua nostamaan vapaaehtoisen eläkkeensä säästöt (3. Säule) ennen kuin hänelle myönnetään toimeentulotukea. Liittohallitus suunnittelee 60 täytäneille (v. 2020) työttömyyskorvauksen ulkopuolisille pitkäaikaistyöttömille siirtymäeläkettä. Tuon tuen edellytyksenä olisi vähävaraisuus, laskematta omaisuudeksi omassa käytössä oleva asunto, ja henkilön pysyminen kantonin työnvoimatoimiston asiakkaana.

Verotus

Sveitsissä maksetaan veroa valtiolle, kantonille ja kunnalle. Puolisot yhteisverotetaan ja veroilmoitus vähennyksineen on yhteinen, sosiaalivakuutusmaksut kattavat myös puolison. Kantoni laskuttaa kolmannesvuosittain kantonin-, kunnallis- ja kirkollisveron ja eri laskulla liittovaltion veron, eli sveitsiläiset maksavat veronsa itse maksusiirroilla.

Kunnallisveroprosentti vaihtelee kunnittain ja kantoninvero vaihtelee kantoneittain. Kantonien tapa hoitaa sairaanhoito sekä erot yhteisöverokertymissä ja väestön tulotasossa aiheuttavat eroja verorasitukseen. Verotuksessa voi vähentää lapsista tulevien vähennysten lisäksi mm. liiton jäsenmaksuja, jatkokoulutuksen kuluja sekä omistusasunnon remontoinnin kuluja kantonikohtaisesti kauemmin omistetun asunnon osalla. Keskituloisella voi kertyä veroa kolmelle eri tasolle yhteensä noin 15 % sotu-maksujen pidätyksen jälkeisestä ansiotulosta. Noin pakolliset maksut sekä verot voivat viedä bruttopalkasta noin 30 %. Veronmaksuun saa kuitenkin joustoa. Aikataulusta voi neuvotella kotikantonin kanssa. Kun henkilö jättää veronsa tai osan veroista maksamatta, kantoni laskuttaa viivästyskorkoa.

Sveitsin kantoneissa on yhä käytössä ulkomaalaisten erityisverotus (Pauschalbesteuerung). Säännön mukaan henkilön kaikkien tulojen on kerryttävä Sveitsin ulkopuolella, ja verotusperusteeksi lasketaan henkilölle Sveitsissä muodostuvat asumiskulut kerrottuna viidellä. Useinkaan kyseiset ulkomaalaiset eivät asu koko vuotta Sveitsissä, mutta kuluksi lasketaan asunnon siivous ja muu ylläpito sekä korko hankintahinnalle. Erityisverotus kannattaa vuositulojen ylittäessä CHF 400 000, laskettiin Zürichin kantonissa vuonna 2009, kun kansanaloite lopetti tuon verotustavan. Sveitsiläiset tuloillaan eivät voi saada kyseistä verotusperustetta eri kantonissa ja käytäntö koettiin sveitsiläisiä syrjiväksi. Muutamassa kantonissa erityisverotus on selvinnyt kansanäänestyksissä, puolustajien vedotessa Sveitsin kansainväliseen kilpailukykyyn ja jokaisen saatavan verofrangin tärkeyteen.

Yhteisöverotus

Sveitsin valaliitto on vahvasti mukana kansainvälisessä verokilpailussa. Lisäksi kantonit kilpailevat verotuksellaan yrityksistä. Nykyisin liittovaltion suorasta verokertymästä 10 % tulee henkilöverotuksesta ja 90 % yhteisöveroina (v. 2019). Tuon yhteisöverokertymän pääosan maksaa 3 % Sveitsissä toimivista yrityksistä, ja 70 % yrityksistä maksaa hyvin vähän veroja (lähde Handelszeitung v. 2019). EU ja OECD ovat arvostelleet Sveitsiä kansainvälisille yrityksille tarjotusta sijoittautumisedusta ja vaativat Sveitsin muuttavan yritysverotustaan. Sveitsin liittohallitus tulee ulkoisesta paineesta yhtenäistämään kaikkien yritysten verottamista valtionverotuksessa, mutta vuoden 2019 aikana pääosa kantoneista on liittovaltion suostumuksella jo keventänyt yritysvoittojen verottamista kantoneissa. Noin esim. Baselin kaupunkikantonissa voitosta peritään 13 % veroa ja yhdessä Luzernin kantonin kunnassa voitosta peritään vain 11,3 % veroa (v. 2020). Kantonien verotulojen pienenemistä liittohallitus kompensoi järjestämällä kantonien ja liittovaltion kustannusvastuita uudella tavalla ja lupaamalla lisää tulonsiirtoja kantoneille. Lisäksi OECD suunnittelee ylikansallisille yrityksille uutta yritysverotussysteemiä, jonka arvellaan muuttavan suurten kansainvälisten konsernien verotusta Sveitsissä niin että pääkonttoreista lankeaa Sveitsille vähemmän verotuloa.

Ulkomaalaiset Sveitsin työmarkkinoilla

Sveitsiin EU:n ja EFTA:n ulkopuolelta tulevaa työperäistä maahanmuuttoa säädellään edelleen viisumein ja työluvin. Oleskelulupia on eri tyyppisiä ja eri ajanjaksoille. Sveitsin ja EU:n välisellä henkilöiden vapaata liikkuvuutta määrittävällä sopimuksella unionin alueelta Sveitsiin työskentelemään tulo helpottui. Perheen rekisteröiminen ei ole enää ongelmallista. Työhön perustuva oleskeluoikeus tulee rekisteröidä asuinkantonissa ilmoittautumalla työn vastaanoton yhteydessä asuinkunnan henkikirjoittajalla.

Sveitsissä työskentelevistä noin 30 % on ulkomaalaisia (v. 2019). Sveitsiläinen työlaki ja kantonien minimipalkat kuten GAV-sopimuskin koskevat kansalaisia sekä vierastyövoimaa. Tutkintojen vertailtavuuden määrittely

Sveitsissä riippuu alasta ja työnantajasta. Oleskeluluvalla työhön tulevan ammattitutkinnon tunnustamista ei pääsääntöisesti vaadita. Hoitoalan tutkinnot hyväksyy Sveitsin Punainen Risti. EU:n alueella asuva voi työkennellä kalenterivuodessa 90 päivän ajan Sveitsissä ilman tutkinnon vertaamista. Sveitsissä lääkäreille ei ole erityistä säädettyä kielitaitovaatimusta, mutta työnantaja saattaa asettaa omat vaatimuksensa.

Sveitsin suurimman ammattiliiton Unian jäsenistä yli 50 % on ulkomaalaisia Sveitsissä asuvia, jotka työskentelevät pääasiassa rakennusteollisuudessa, matkailussa ja vähittäiskaupassa. Sopimus EU:n sosiaaliturvan yhteensovittamisesta koskee Sveitsiäkin. Kantoni maksaa lapsilisän sekä sen jälkeisen opintorahan palkanlisänä myös EU:sta tulevalle työperäiselle maahanmuuttajalle, myös tämän EU-maassa asuvista lapsista, kun perheen pääasiallinen elättäjä työskentelee Sveitsissä. Sveitsissä palkastaan sosiaalivakuutuksia maksanut ja asuva EU-kansalainen voi kantonin työvoimatoimistoon kirjautuneena saada liittovaltion kassasta työttömyyskorvausta ja kunnalta toimeentulotukea. Jatkuvaluonteisesti sesonkityötä Sveitsissä tekevälle saatetaan maksaa Sveitsistä työttömyyskorvaus EU:n alueelle.

Puolisoiden yhteisverotus koskee myös maahanmuuttajia. Avioerotilanteeseen kuuluvat, Sveitsissä kertyneen työeläkkeen ositus sekä parempituloiselle puolisolalle usein määrättävä elatusvelvollisuus koskevat myös ulkomaalaisia Sveitsissä asuvia aviopareja. Eläkeosituksessa siirretty eläke pidetään kassassa henkilön eläkeikään saakka, mutta työskenneltyään Sveitsissä kaksi vuotta ulkomaalainen voi maasta pois muuttaessaan tietysin ehdoin nostaa Sveitsissä kertyneen työeläkkeensä sekä ¼ AHV-kassamaksuistaan rahana. Sveitsiläisestä työsuhteesta eläkkeelle jäävälle maksetaan sveitsiläinen kansaneläke sekä työeläke Sveitsistä ulkomaille. EU:n alueelle maksettava eläke verotetaan EU-maassa.

Vuonna 2014 kansanäänestyksessä läpi menneen, EU:sta tulevan maahanmuuton säätelystä halunneen kansanaloitteen (Masseneinwanderungsinitiative) seurauksena Sveitsin ulkomaalaislakiin säädettiin joitain pieniä muutoksia. Aloitteen yhtenä pyrkimyksenä oli taata sveitsiläisille etuasema Sveitsin työmarkkinoilla. Nettomaahanmuuttoa EU:sta oli n. 65 000–78 000 henkilön verran vuosittain. Vuonna 2016 liittoparlamentti määräsi päivit-

täin rajan ylitse töihin pendelöivillekin pakolliseksi ottaa sveitsiläinen yksityinen sairausvakuutus kuten maassa asuvat. Yli puolet Sveitsiin päivittäin kulkevista vierastyöläisistä tulee Genèveen ja Ticinon kantoneihin. Jälkimmäisessä on 350 000 asukasta ja työvoimasta yli neljännes asuu ja maksaa tuloveronsa naapurimaassa. Vuonna 2016 ticinolaiset hyväksyivät kantonitason kansanaloitteen kotimaisten aseman parantamisesta työmarkkinoilla, eli rekrytoinnissa tulee samojen määreiden täytyessä palkata kotimainen. Vuodesta 2017 alkaen aloilla joilla työttömyys on noussut 8 %:iin, sveitsiläisen työnantajan tulee ilmoittaa avoimet työpaikat kantonin työvoimatoimistoon viisi päivää aiemmin kuin julkaisee työpaikkailmoituksen muualla ja tulee ottaa haastateltavaksi sveitsiläisiä työttömiä. Työnantajan ei kuitenkaan tarvitse ulkomaisen valitessaan perustella työnvoimatoimistolle, miksi ei palkannut kotimaista hakijaa. Noin vuonna 2017 vuoteen 2016 verrattuna työvoimatoimistoihin ilmoitettiin kaikkiaan seitsenkertainen määrä avoimia työpaikkoja.

Viime vuosina Euroopan unioni on tahtonut liittää Sveitsin tiukemmin sisämarkkina-alueeseensa. Sveitsin tulisi jo kahden solmimansa kahdenkeskisen sopimuksen perusteella hyväksyä ns. EU-kansalaisuus sekä lopettaa sveitsiläisen palkkatason suojaus. Nuo EU-yhteistyön ehdot Sveitsin parlamentti nimesi vuonna 2019 Sveitsin kannalta kriittisiksi. Syvemmällä integraatiolla EU-kansalaiset saisivat Sveitsissä nykyistä kattavammat sosiaalietuudet, mutta eivät kunnallista äänioikeutta kuten asuessaan toisessa EU-maassa. EU-parlamentti katsoo, että kussakin unionin alueen maassa tulee kaikille maksaa paikallisen palkkatason mukaisesti, mutta koska EU vaatii Sveitsin heikentävän vierastyövoiman palkkojen seuranta ja ettei Sveitsiin tulevista lähetetyistä työntekijäistä ilmoiteta sveitsiläisviranomaisille ennakoon, sveitsiläiset saattavat pelätä palkkatasonsa rapautuvan maahanmuutolla.

Osassa sveitsiläisiä kunnanvirastoja halutaan tietää, kuinka hyvin vieras-kielinen maahanmuuttaja taitaa paikallista kieltä, ja EU:n alueen ulkopuolelta saapunut saatetaan ohjata maksullisille kielikursseille. Sveitsin kansalaisuutta harkitsevan tulee hallita maan kieltä ja asua Sveitsissä 10 vuotta, josta tietty aika yhtämittaisesti samassa kantonissa ja kansalaisanomuksen

vastaanottavassa kunnassa. Määräaika koskee myös toisen ja kolmannen polven maahanmuuttajia ilman Sveitsin kansalaisuutta, joille myös kansalaisuuteen vaadittava asumisaika alkaa alusta väliaikaisen muussa maassa asumisen jälkeen ja toiseen kantoniin muuttaessa. Määräaika sekä muut kansalaisuuden edellytykset vaihtelevat alueittain, joten liittoministeriö valmistelee kantonien kansalaisuuslakeihin yhtenäisyyttä (v. 2020).

Keväällä 2017 liittovaltion pakollisessa referendumissa hyväksytyllä lailla voivat kolmannen polven maahanmuuttajat, joiden vanhemmat ovat käyneet koulunsa Sveitsissä, saada Sveitsin kansalaisuuden helpotetusti ja edullisemmin kuin muutoin. Kansalaisuuden myöntämiseen vaikuttaa, hakijan omavaraisuuden tai työllisyyden ja integroitumisasteen ohella, kaikilla Sveitsin maahanmuuttajilla myös oleskeluluvan tyyppi. Kansalaisuutta ei myönnetä, kun henkilö on saanut toimeentulotukea viimeisten kolmen vuoden aikana. Kolmessa kantonissa tuo aikaraja on 10 vuotta. Sveitsissä pakolaisstatuksella asuvat ja turvapaikan sijaan tilapäisen oleskeluluvan saaneet eivät voi saada kansalaisuutta.

Lähteet

Bundesamt für Statistik. <http://www.bfs.admin.ch>
Das Portal der Schweizer Regierung. <https://www.admin.ch>,
Der Bund kurz erklärt 2019, Bundeskanzlei BK
Neue Zürcher Zeitung, Sonntagszeitung